

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2026 / 1: 1-8.

Farablı İtkânî'nin (ö. 1357) İki Mülemmasındaki Türkçe Kısımlar Üzerine

Gülser ERSOY*

Öz: Bu çalışma, Hanefî fakihî ve dil bilgini Farablı İtkânî'nin (ö. 1357), Ebû Muhammed el-Harîrî'ye ait el-Makâmâtü'l-Edebiyye adlı eserin istinsabını tamamladıktan sonra yazmaya eklediği iki mülemma şiirdeki Türkçe beyitleri ele almaktadır. Nüsha, Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 1937 numarada kayıtlıdır. Çalışmada öncelikle İtkânî'nin hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedilmiştir. Ardından şairin "İtkânî-i Kvâm" ve "Mîr Kâtib" mahlaslarını kullandığı bu beyitlerin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine aktarımı yapılarak dil özellikleri çözümlenmiştir. Bu bağlamda eserin Harezmi-Alın Ordu Türkçesi sabaasına ait dil özelliklerini ihtiva edebileceği üzerinde durulmuştur. Çalışmada, İtkânî'nin Türkçe beyitlerde yabancı sözcükleri sınırlı tuttuğu, öz Türkçe söz varlığını ise belirgin şekilde öne çıkardığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harezmi-Alın Ordu Türkçesi, Kvâmüddin Emir Kâtib el-İtkânî, Türkçe Mülemma.

On The Turkic Sections in The Two Mulemmas of Itqani of Farab (d. 1357)

Abstract: This study examines the Turkic couplets in two mulemmas (macaronic poems) added by the Hanafî jurist and linguist Itqani of Farab (d. 1357) to his copy of Abu Muhammad al-Hariri's al-Maqamat al-Adabiyya after completing his copy. The manuscript is registered at the Çorum Hasan Paşa Manuscript Library, no. 1937. The study first provides a brief overview of Itqani's life and works. Subsequently, the transcription and modern Turkish translation of these couplets -in which the poet uses the pen names "Itqani-i Qivam" and "Mir Katib" -are presented, followed by a linguistic analysis. In this context, it is discussed that the work may incorporate the linguistic features of the Khwarazm-Golden Horde Turkic period. The study emphasizes that Itqani deliberately limited the use of foreign loanwords in his Turkic couplets, opting instead for a prominent and distinct use of Turkic vocabulary.

Keywords: Khwarazm-Golden Horde Turkic, Qivam al-Din Amir Katib al-Itqani, Turkic Mulemma.

* Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Sivas (Türkiye). E-posta: gulserersoy@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1002-1967.

Giriş

Çalışmamızın konusunu oluşturan şiirlerin müellifi İtkânî, 8 Aralık 1268 tarihinde Farab yakınlarındaki İtkân'da dünyaya gelmiştir. Burası günümüzde Kazakistan'ın güneyinde Türkistan eyaletine bağlı bir yerleşim birimidir. Bu sebeple biyografik kaynaklarda; doğduğu yere nisbetle İtkânî, Fârâbî ve et-Türkistânî nisbelerini kullandığı kaydedilmektedir. Adı, Kıvâmüddin Emir Kâtib'dir. Bazı Orta Çağ kaynaklarında adının Lütfullah olduğu kayıtlı ise de bu onun lakabı olmalıdır. Babasının adı Emir Ömer, dedesinin adı ise Emir Gazi'dir. Kendisinin, babasının ve dedesinin “emir” sıfatlarını kullanmasından ötürü İtkânî'nin yönetici bir aileden geldiği anlaşılmaktadır. Döneminin ileri gelen alimlerinden iyi bir eğitim almış, Arap dilinin yanı sıra Hanefî fıkhrında da çağının büyük ilim adamlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bağdat, Şam ve Kahire'de bulunmuş; bu şehirlerde kadılık, müderrislik gibi vazifeleri yürütmüştür. Bu sırada Hanefî mezhebine taassup derecesinde bağlılığı ile şöhret bulmuştur. İtkânî, 27 Eylül 1357 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir. Kahire'de “Kubbetü'n-Nasr” adı verilen bir araziye defnedilmiştir. Biyografi kaynaklarında kendisinin Himâmüddin adlı bir oğlunun olduğu kayıtlıdır.

Yazar Arap dilinde çok sayıda eser kaleme almıştır. Bunlardan *et-Tebyîn*, Ahsikesî nisbeli bir alimin *el-Müntehab fî Usûli'l-Mezheb* adındaki çalışmasının şerhi niteliğindedir. Bu eser, 1316 senesinde Tüster şehrinde tamamlanmıştır. Yazarın kendi kaleminden çıkmış nüshaları Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih 1311 ve Kütahya Vahîd Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 186 numaralarda kayıtlıdır. Yazarın diğer bir kitabı olan *Gâyetü'l-Beyân fî Nâdireti'l-Akrân* ise Hanefî fıkhrının kaynaklarından olan *el-Hidâye* adlı eserin şerhidir. Yazarın 31 Ocak 1347 tarihinde tamamladığı üçüncü eseri *Risâle fî Terki Ref'i'l-Yedeyn*, bazı mezhep mensuplarınca uygulanan, namazda rükûdan önce ve sonra ellerin kulak hizasına kadar kaldırılmasının uygun olmadığına dair kaleme alınmış bir metindir. Arap dili ve edebiyatı konusunda yetkin olan yazar; *Kasîdetü's-Safâ fî Zarûreti's-Şi'r ma'a Şerhuha* adlı eserinde, şiirde aruz gereği gerçekleştirilen kural dışı uygulamalara dair yazdığı kasidesini şerh etmiştir. Bunların dışında yazarın risalelerinden olan *Verdetü'l-Ervâh fî'l-Esmâ'i'l-Mervîyye fî'l-Mü'enneseti's-Semâ'iyye* iştirilerek öğrenilen dişil sözcüklere dairdir. Yazarın hesap ilmi hakkında kaleme aldığı eseri, *el-Lübâb fî 'İlmi'l-Hisâb* adını taşımaktadır. Müellifin kaleme aldığı *Dürer* ya da *Manzûmetü'd-Dürer* adını taşıyan risalesi Secâvendî'nin (ö. 1200'den sonra) *Ferâizü's-Sirâciye* adlı eserinin nazma çekilmiş hâlidir. İtkânî'nin *Dav'ü'n-Nehâr* adını taşıyan küçük hacimli risalesi, Arap dilinde günlere verilen adları ve bu adlandırmaların sebeplerini izah etmektedir. Yazar, 1350 yılında tamamladığı ve *Redd 'Âdeti'l-Bid'a* adını verdiği eserinde de bazı bidat meselelerini ele almaktadır. İtkânî, Mutezile alimi Zemahşerî'nin Allah'ı görmenin imkânı hakkındaki görüşlerini eleştiren *Şeddâhetü'l-Mu'tezile* adındaki risalesini 1350 senesinde Kahire'de tamamlamıştır. Bazı ayetlerin tefsirine dair *er-Risâletü'l-'Alâiyye* ve İbnü'l-Hâcib'in (ö. 1249) *el-Kâfiye* adındaki eserini nazma çektiği *el-Kasîdetü'l-Mevsûme bi'l-Leâli'l-Masûne fî's-Sarf ve Şerhuha* adlı metinler onun diğer çalışmalarındandır (Akgündüz, 2021: 464-465; Junissov, 2019: 4-17; Çiftçi, 2023).

İtkânî'nin dikkati çeken bir başka özelliği de iyi bir kâtip oluşu ve çok sayıda yazma metni istinsah etmesidir. Kendisinin istinsah ettiği çok sayıda eser, Türkiye kütüphanelerinde kayıtlıdır. Bunlar arasında Burhaneddin el-Merginânî'nin (ö. 1197)

İslâm fıkına dair *el-Hidâye*, Ebû Zeyd Debûsî'nin (ö. 1039) *Takvîmü 'l-Edille*, Ebû Nâsî en-Nesefî'nin (1125) *Nazmü 'l-Câm 'i 'l-Kebîr*, Harezmi Necmeddin Yusuf bin Ahmed el-Hâsî'nin (ö. 1224) *el-Fetâva 's-Sugrâ li 's-Sadri 'ş-Şehîd* (Junissof, 2019: 18) ve Ebû Muhammed el-Kâsım bin Ali el-Harîrî'nin (ö. 1122) Arap edebiyatına dair meşhur eseri *el-Makâmâtü 'l-Edebiyye*'yi sayabiliriz (Ateş, 1959: 69).

İtkânî'nin Mülemmasındaki Türkçe Kısımlar

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Türkçe beyitler, Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 1937 numarada kayıtlıdır. Bu beyitler, İtkânî tarafından istinsah edilen ve Arap edebiyatının en önemli kaynaklarından biri kabul edilen Harîrî'nin *el-Makâmâtü 'l-Edebiyye* adlı eserinin sonunda yer almaktadır. Söz konusu yazmada ayrıca İtkânî'nin biyografisine dair çeşitli kayıtlar da mevcuttur (Ateş, 1959: 70).

İtkânî, bahsi geçen eserin istinsahını Buhara'nın Timce bölgesinde 20 Aralık 1311 tarihinde tamamlamıştır. Yazar, *Makâmât*'ın hemen sonuna 1315 senesinde yazdığı sırasıyla Arapça, Farsça ve Türkçe beyitlerden oluşan iki mülemmasını ilave etmiştir. Söz konusu mülemmalar 101b/102a sayfalarında kayıtlıdır. Şiirlerin sonunda birinci mülemmanın Bağdat'ta 717 (1317-1318) yılında, ikincisinin Hemedan'da 715 (1315-1316) yılında yazıldığına dair kayıt bulunmaktadır. Her iki mülemmadaki Türkçe beyitler, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi kısmındaki V3289 numarada kayıtlı *Dîvânü Ebû Firâs* adlı eserin sonunda 60a varagında da yer almaktadır. Söz konusu yazma, 16 Mart 1655 tarihinde istinsah edilmiştir.

Birinci mülemma dördü Arapça, dördü Farsça ve dördü Türkçe olmak üzere toplam on iki beyitten meydana gelmektedir. Klasik Arap edebiyatındaki kafiye sistemine uygun olarak kafiye, ünsüz harfler üzerinden tayin edilmiştir. Bu bağlamda, birinci Türkçe mülemmada /l/ ve /n/ ünsüzleri ile /ı/-/i/ ünlülerinden müteşekkil (yelini, yalını vb.) bir kafiye yapısının olduğu görülmektedir. Söz konusu şiirde şair, *İtkânî-i Kıvâm* mahlasını kullanmaktadır.

İkinci mülemma; üçü Arapça, üçü Farsça, üçü Türkçe olmak üzere toplam dokuz beyitten meydana gelmiştir. Her üç dildeki beyit, iç kafiyelerden (musammat) oluşmaktadır. Şiir, -eri seslerinden oluşan kafiye (haberî, eşi) sahiptir. Söz konusu şiirde şair, *Mîr Kâtib* mahlasını kullanmaktadır.

İtkânî'nin şiirlerinde görülen asonans ve aliterasyon gibi ahenk unsurları, kısa tümcelere dayalı iç kafiyeli üslupla birleşerek kopuz eşliğinde destan söyleyen bir ozan edası oluşturmaktadır. Şairin Türkçe beyitlerindeki istifade ettiği sözcüklerin büyük bir kısmının Türkçe olması da vurgulanması gereken başka bir husustur. Hiç şüphesiz ki bu üslup taraftar bulup yaygınlık kazanabilseydi klasik Türk şiirinin gelişimi muhtemelen çok daha farklı olacaktı.

İtkânî'nin dil ve üsluptaki bu özgün tercihlerini somutlaştırmak adına, aşağıda müellifin istinsah ettiği yazmanın sonunda yer alan manzum parçaların transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine aktarımı sunulmuştur. Bu beyitler hem dönemin dil özelliklerini hem de şairin ahenk unsurlarına verdiği önemi açıkça gözler önüne sermektedir.

Metinde Dikkati Çeken Dil Özellikleri

Beyit sayısının azlığı, metnin dil özelliklerine ilişkin kesin yargılara ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla yapılan değerlendirmelerin, eldeki verilerle sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, incelenen sınırlı sayıdaki beyitin

Harezmi-Altın Ordu sahasının karakteristik özelliklerini barındırıyor olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Metin ile ilgili dikkati çeken en belirgin ortografik özellik, çift dudak ünsüzü olan /w/ sesinin üç noktalı fâ (ف) harfiyle (ewini, suwını) yazılmasıdır. Fonolojik özellikler bağlamında; söz başı /t/ (telim, tur-, ter-) /k/ (kör-, kel-, kümüş) seslerinin korunması ile söz sonu ve hece başındaki /ğ/-/g/ (tamuğ, yalğan, azğanlar, ozağılarğa) seslerinin varlığı, eseri yazıldığı sahanın dil özellikleri (Ata, 2016: 71; Eckmann, 2014: 13) ile uyumlu kılmaktadır. Harezmi-Altın Ordu sahasına ait metinlerde *bar*, *bar-*, *bol*, *bér-* gibi sözcüklerde /b-/ ünsüzünün korunduğu (Ata, 2016: 65) bilinmektedir. Ancak metinde söz başı /b-/ sesinin *bol-* (> *ol-*) fiilinde düşmesi, söz konusu sahanın genel dil temayülü ile örtüşmemektedir. Bu durumun, İtkânî'nin Suriye, Mısır, Bağdat gibi Oğuz nüfusunun yoğun olarak bulunduğu yerlerde yaşamasının bir sonucu olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Morfolojik açıdan yapılan incelemeler, eserin Harezmi-Altın Ordu Türkçesi ile kaleme alınmış olabileceği ihtimalini destekler niteliktedir. Birinci mülemmanın dördüncü beytinde *köz* ismine gelen ablatif durumu morfemi, [-den] biçiminde okunacak şekilde (üstünlü dal+elif / لـ) yazılmıştır. Buna karşın ikinci mülemmanın üçüncü beytinde, *kümüş* ve *ağı* sözcüklerine eklenen aynı morfem, bir öncekinin aksine üstünlü *dal+elif* yerine {-dIn} okunuşuna da imkân verebilecek bir imla ile (dal+nun نـ) kaydedilmiştir. Bu durum, Harezmi Türkçesinde ablatif morfeminin genel olarak {-dIn} biçiminde kullanıldığı, ancak nadir de olsa {-dAn} formuna da rastlandığı bilgisini (Ata, 2016: 77) destekler niteliktedir. İlâveten, beyit sayısının azlığına rağmen art ünlülü sözcüklerde datif durumu için hem [+ka] (Hakka) hem de [+ga] (ozağılarğa) morfemlerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. İlgili morfemlerin sözcüğe ulanması sürecinde, kök veya gövde sonundaki ünsüzün etkisiyle gerçekleşen ötümlüleşme/ötümsüzleşme süreçleri rol oynayabildiği gibi, bu ikili biçimlerin fonetik gerekçelerden bağımsız olarak da yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir (Ata, 2016: 75). Dolayısıyla bahsi geçen ikili kullanım, ünsüz uyumu çerçevesinde değerlendirilebileceği gibi, ilgili dönemin karakteristik bir dil özelliği olarak da yorumlanabilir.

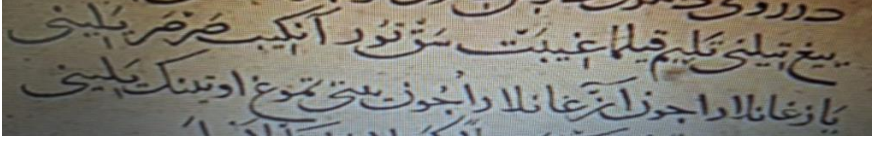
Literatürde, Harezmi ve Harezmi-Altın Ordu sahasında kaleme alınan eserler arasında sadece *Hüsrev ü Şîrin*'de tanıklandığı belirtilen (Ata, 2016: 96) ve Eski Oğuz Türkçesinin dil özellikleri arasında kaydedilen (Gülsevin, 2002) {-A} emir-istek morfemine İtkânî'nin mülemmalarında da (*kaça-sen*, *saça-sen* vb.) rastlanmaktadır. Yazıldığı sahanın ve dönemin dil hususiyetlerine paralel olarak; [-ğan] partisip (yazğan, azğan) ve {-IbAn} gerundium (bakıban, yıkıban vb.) morfemlerinin kullanımı, metnin dikkat çeken diğer morfolojik özellikleridir.

Söz varlığı açısından incelendiğinde; beyitlerdeki -Arapça unsurlar bir yana-Türkçe sözcüklerin sergilediği arkaik karakter, beyitleri filolojik açıdan daha kıymetli bir noktaya taşımaktadır. Varlığı Eski Uygur Türkçesi metinlerinden itibaren belgelenen *bur-* “(güzel koku, mis) yayılmak” (Clouston, 1972: 355a), *telim* “çok” (499b), *tit-* “bırakmak, vazgeçmek” (450b), *tügün* “düşüm” (484a) gibi sözcüklerin yanı sıra Dîvânu Lugâtî't-Türk'te (Mahmud Kâşgarî, 2015) kayıtlı olan *yığ-* “men etmek” (969), *eñ* “yanak” (640), *üdig* “aşk ve özlem heyecanı; aşk, şevk” (929) gibi arkaik sözcükler bu durumun en somut örnekleridir.

Beyitler:

I.

1

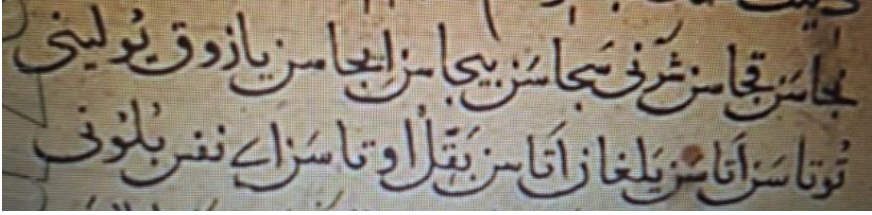
Transkripsiyon:

Yığ tilni telim kılma gıybet saķ tur ańıp şarşar yelini

Yazęanlar üçün azęanlar üçün yetti tamuğ otunuğ yalını

Çeviri: Sarsar¹ yelini hatırlayıp diline (kötü sözler çıkmasın diye) iyice engel ol, gıybet etme aklını başına al. Yedi cehennem ateşinin alevi, yoldan çıkıp azanlar içindir.

2

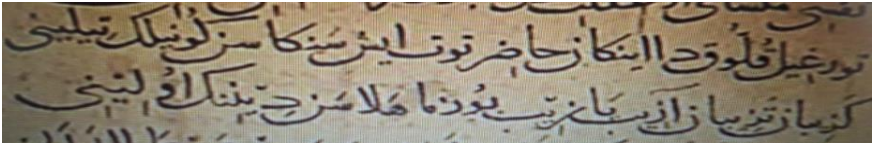
Transkripsiyon:

Neçe sen kaçā-sen şerni saça-sen bıça-sen içe-sen yazuķ yulını

Tuta-sen ata-sen yalęan ete-sen baķķıl öte-sen ay neřs bulunu

Çeviri: Günah pınarından içip kötülük saçarsın. Daha ne kadar kaçarsın? Ey nefsinin kulu kölesi olan kişi! Atıp tutarsın, yalan söylersin. Bak, hayatın geçip gitmekte.

3

Transkripsiyon:

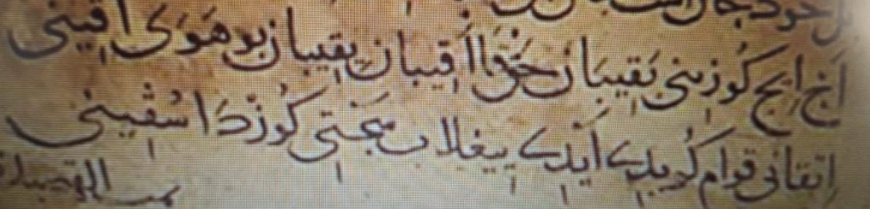
Turęul kulluķ-da inen hāzır tut eş saņa sen kōnilik tilini

Keziben tozıban azıp yazıp bozma hele sen dāniņ ulını

¹ Sarsar sözcüğü Kur'an-ı Kerim'de, Hâkka suresi 6. ve Fussilet suresi 16. ayetlerde صرصر şeklinde geçmektedir. Bu tabir, "müthiş bir ses çıkaran, yıkıp götüren, silip süpüren soğuk bir kasırga" anlamını taşımaktadır (URL-1, URL-2).

Çeviri: Kullukta daima hazır dur. Sen, doğruluk dilini kendine eş tut (yoldaş edin). Gezip tozup yoldan çıkıp günah işleyerek (sakın) dinin temelini bozma.

4

Transkripsiyon:

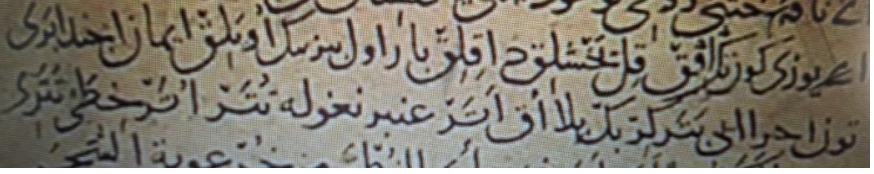
Aç iç közini bakıban Hakk-ka akıban yıkıban bu hevā ewini

İtkānī-i Kıvām köydi aydı yıgılap saçtı közden suwını

Çeviri: İtkānī-i Kıvām yandı, ağlayıp göz yaşlarını saçtı ve dedi ki: Bu nefsin arzularının evini yıkıp Hakk’a akıp (yönelip) gönül gözünü aç.

II.

1

Transkripsiyon:

Ay yüzi kün teg ıwık, kıl yahşılıkda kılık, bar ol biziñ uyalık imān içinde berī

Tün içre ayı batar kirpik bile oq atar ‘anber nağüle tüter öter Hıṭay tütürī²

Çeviri: Ey yüzü güneşe benzeyen ceylan! İyilik yap. Bizim iman (din) kardeşimiz ol (günahlardan) beri (ol)! Gecenin ayı batar, kirpiği ile ok atar. Saçlarından amber tüter, Çin tütsüsünün kokusu yayılır.

2

Transkripsiyon:

Tit ol tepede küni, ermez kün ay ügüni, urur üdig tügüni, yok ol kişi bararı

Ajunda barı teñi yok ol çeçek teg eñi vāh eñ üzeke meñi kindik yıpar bururı³

² Bu beyitte birinci mısradaki -ık, ikinci mısradaki -(A)r sesleri iç kafiye ve redifi oluşturmaktadır.

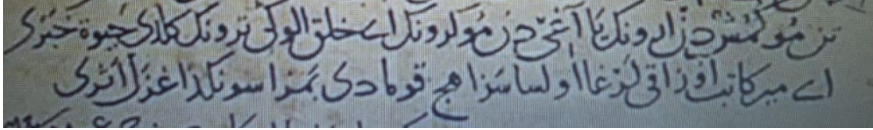
³ Bu beyitte birinci mısradaki -üni, ikinci mısradaki -eñi sesleri iç kafiye ve redifi oluşturmaktadır.

Çeviri:

Tepede (yükselen) güneşi bırak (sevgiliye bak), güneş ve ay (ona) yetişemez. (O güzel), sevda düğümü atar, o kişinin gitmesi imkânsızdır (sevgilinin attığı aşk düğümünden kurtulmak imkânsızdır.)

Onun dünyada hiçbir dengi bulunmaz. Onun yanağı çiçek gibidir. Ah! O yanağının üzerindeki beni misk kokusu saçar.

3

Transkripsiyon:

*Ten mü kümüş-din ürün yâ ağı-dın mu körün ay halk ülügi terün keldi hayât haberi
Ay Mîr Kâtib ozağılarga olsa sezâ hîç komadı mezâ sonda gazel eşeri⁴*

Çeviri:

Onun teni gümüşten mi yoksa ipekten mi (daha) beyaz (parlak) bakın. Ey halk! Hayat haberi geldi. Nasibinizi toplayın.

Ey Mîr Kâtib! Gazelinin tesiri, (görünüşte) öncekilere (eski şairlerin şanına) layıktır; (gelgelelim) nihayetinde o şairlikte geriye (gönüllerde) hiçbir tat-tuz kalmamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada elde edilen veriler ışığında, 14. yüzyıl Hanefî fakihi Farabî İtkânî'nin kaleme aldığı iki mülemmadaki Türkçe beyitlerin, Türk dili tarihi açısından kıymetli birer vesika olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan dilbilimsel incelemeler sonucunda; metinde yer alan çift dudak ünsüzü /w/ nin korunması ve üç noktalı fâ (ف) harfiyle yazılması, {-IbAn}, {-ğan} ve {-A} emir-istek gibi morfeimlerin kullanımı ile ayrılma durumu morfemindeki çeşitlilik; İtkânî'nin dilinin Harezmi-Altın Ordu sahasına ait olduğu ihtimalini akla getirmektedir. İtkânî'nin, devrinin ilim dili olan Arapçaya olan hakimiyetine rağmen, Türkçe beyitlerinde *telim*, *tit*-, *bur*-, *ey*, *üdig* ve *tügün* gibi arkaik sözcükleri tercih etmesi dikkati çekmektedir. Şairin Türkçe dizelerde sergilediği bu bilinçli tutumun, bahsi geçen Türkçe beyitleri sadece birer edebî metin olmaktan çıkarıp 14. yüzyıl Türk dil yadigârları arasında sayılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (2021). "İtkânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 23: 464-465. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ata, A. (2016). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*. 2. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ateş, A. (1959). "Çorum ve Yozgat Kütüphanelerinde Bazı Mühim Yazmalar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*. 1: 47-78.

⁴ Bu beyitte birinci mısradaki -rûn sesleri, ikinci mısradaki -zâ sesleri iç kafiye oluşturulmaktadır.

- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Çiftci, A. (2023). “Kıvâmuddîn el-İtkânî ve Namazda Ellerin Kaldırılmasının Terk Edilmesi Gerektiğine Dair Risalesi”. *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*. 12 (1): 1-73.
- Eckmann, J. (2014). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (Haz. Osman Fikri Sertkaya). 4. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). “Eski Türkiye Türkçesinde ‘İstek Kipi’ Üzerine”. *İlmî Araştırmalar*. 13: 35-50.
- Junissov, A. (2019). *Kıvâmuddîn el-İtkânî’nin Gâyetü’l-Beyân Adlı Eserinin Metot ve Muhteva Açısından İncelenmesi (Kitâbü’s-Salât Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mahmud Kâşgarî (2015). *Dîvânü Lugâti’t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. (Haz. Ahmet B. Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu). 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- URL-1: <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=69&ayet=6> Erişim tarihi 19.04.2026.
- URL-2: <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=41&ayet=16> Erişim tarihi 19.04.2026.